

У ОДБРАНУ ЧАСТИ ТЕМАТОЛОГИЈЕ

Јован Попов, *Двобој као књижевни мојшић*, Академска књига, Нови Сад 2012

Нова књига Јована Попова *Двобој као књижевни мојшић* несумњиво представља једну од оних ретких студија у српској науци о књижевности утемељених у доследном изучавању предмета који чине заједничку традицију безмало свих националних књижевности у свим периодима књижевне историје, елаборацији такзованих „великих тема” чије је књижевно поље толико пространо да један научнички век често није довољан да се сагледају и опишу све његове особености. У Поповљевој књизи, поднасловљеној као „тематолошка студија”, пред читаоцем ће често извирати трагови једног стремљења ка извесној заокружености у тоталитету истраживања која је природно исходиште сваке науке, својеврсној тематолошкој утопији којој се, у свом делу колосалних размера *Le thème de Prométhée dans la littérature européenne*, вероватно највише приближио Ремон Трусон, делу за које је јасно да је овој студији у одређеној мери представљало методолошки предложак.

Попов се, ипак, опредељује за много ужи предмет него што би се могло претпоставити из наслова. Наиме, примарно су обрађени они двобоји који су „приказани као чињеница актуалности”, који се „одигравају у делима смештеним у пишчево доба или у оно које му непосредно претходи” (стр. 10). Тако се интерпретација еволуције овога мотива у европској књижевности са једне стране развија у правцу анализе променљивих друштвено-политичких околности које су се односиле на културу двобоја као репрезентације утврђених система вредности фокусираних око протејског појма части, док се, са друге стране, инсистира на испитивању жанровских условљености и структуралних доминанти мотива двобоја у оквирима књижевног дела. Због тога ће аутор, где год то буде могуће, посветити једнаку пажњу реалним двобојима у којима су учествовали многи европски и светски писци, као и фикционалним двобојима у њиховим делима, при томе често указујући на нераскидиве везе између ове две категорије.

Дефиниција предмета коју Попов предлаже представља још једно индикативно ограничење теме. Наиме, двобој је у складу са *Речником српскога језика* Матице српске дефинисан као „уговорена борба оружјем између два лица, по строго утврђеним правилима и у присуству сведока”. Осим тога, аутор прави јасну дистинкцију између туђице *дуел* која за њега има шири семантички потенцијал у односу на много прецизније одређени појам двобоја због чега се одлучује на то да се „сви они видови сучељавања која би се пре могла описати речју 'дуел' оставе по страни” (23). Међутим, као главна замерка јасноћи овако систематично

конституисаног предмета изучавања јавља се управо слободна употреба појма дуел на местима на којима је јасно да је, по дефиницији, реч о двобоју (29, 74, 101, 145, 167 итд.). Сматрамо да у будућим издањима не би требало занемарити ову наизглед минорну формалну недоследност која негативно утиче на научну конзистентност студије.

Коначно, уколико се сагледа сама грађа на којој аутор жели да представи еволуцију мотива двобоја, јасно је да Поповљева студија ипак нема ону тенденцију ка крајњој исцрпности у тоталитету истраживања, већ да је његов избор вођен колико општим толико и појединачним аксиолошким назорима и личним афинитетима који се знатно разликују од генералне тематолошке методе која „не прави разлику између ремек-дела и осредњих творевина” (10). Међутим, упркос томе пред читаоцем се отвара један примерима изузетно богат хронолошки организован систем који обухвата дијахронију од Хомерове *Илијаде* до Мановог *Чаробног брега*.

Тако ће већ у неисцрпном изворишту европске књижевности, Хомеровој епизи, Попов указати на утемељење основних елемената двобоја кроз анализу три карактеристична огледања јунака у *Илијади* – Менелаја и Париса, Хектора и Ајанта, и Ахилеја и Хектора. Кроз интерпретацију ова три примера аутор ће формирати јасан образац по коме ће се одвијати највећи број двобоја у европској књижевности са јасно диференцираним елементима његовог представљања: поводом, изазовом, припремама, пропозицијама, описом самог двобоја и приказивањем његовог исхода и тријумфа победника. Међу наведеним елементима који ће у својим разноврсним варијацијама и са извесним ограничењима постати својеврсна структурална доминанта при изградњи овог књижевног мотива несумњиво је најпроблематичнија и најподложнија метаморфоза управо парадигма његовог повода. Наиме, поставља се питање у којој се мери антички двобој може тумачити са аспекта једног појма који је суштински производ европске средњовековне културе, појма витешке части, односно да ли се оно „право јачега” са којим се толико често сусрећемо у класичном епу заиста може изједначити са витешким принципом и, коначно, да ли се семантички потенцијал појмова *areté* и *τιμή* заиста исцрпљује у нашем поимању славољубља и честољубља.

Колико је тешко дати одговор на ова и слична питања која чине онтолошку окосницу једног културолошког феномена какав је двобој видљиво је и из ауторових покушаја да кроз књигу успостави извесну типологију двобоја, односно, прецизније, типологију повода за двобој. Тако ће у случају *Песме о Роланду* бити речи о судском двобоју између Пинабела и Тијерија, док ће у случају српске епике бити понуђене проблематичне категорије уговореног и спонтаног двобоја – проблематичне због тога што је прва имплицирана у самој дефиницији предмета, док је друга у директној контрадикцији са њим, односно са понуђеним обрацем који тако губи своју једнозначност, нарочито по питању уговарања

пропозиција за које, како наглашава Попов, у српској епској традицији није остављено много простора. Посебно је интригантан и пример такозваног „Новаковог десетерца”, предложен као „постмодерни додатак” усменој епизи (!) који у извесном смислу поткрепљује Поповљево не-обичну хипотезу да је принцип двобоја као културног феномена транспонован у домен спортског такмичења, на чему се посебно инсистира у анализи овога случаја „тениске епике”.

Као репрезентативан пример у витешком роману Попов анализира мотив двобоја у *Ланселоту* и *Парцифалу* Кретјена де Троа, проблематизујући консеквенце које је специфичан међуоднос између принципа витешке части и куртоазне љубави имао на парадигму двобоја и закључујући, на основу увида до којих су дошли Ауербах, Бахтин и Ружмон, како се као нова мотивација за двобој у овоме периоду појављује чисто индивидуални повод – служење дами – повод који ће постати *differentia specifica* у односу на витешки еп, а чије ће се формална исцрпљеност и презасићеност проблематизовати већ у двобојима у *Бесном Орланду* и *Дон Кихоту*.

Ревалоризација овог манира у двобојима као део опште ревалоризације витешког кодекса која је узела маха у XVI столећу снажно ће утицати и на класицистичку драму, како закључује Попов у исцрпној елаборацији Корнејевих драма *Сид* и *Хорације* наглашавајући да прва „не само да не представља апологију двобоја него је он њихова осуда, имплицитна али сасвим довољно разумљива” (119). Њене социолошке и политичке консеквенце у грађанском друштву јасно ће се оваплотити у француском деветнаестовековном роману који ће покренути одређена питања оправданости овога чина која ће бити од суштинске важности за његове даље метаморфозе у новом контексту доследне деградације витешког идеала у корист најразличитијих индивидуалних побуда које аутор анализира у романима Балзака, Стендала и Флобера. Овоме ће значајно допринети и појава пиштоља који ће заменити мач у двобоју и тиме из корена променити његову онтологију.

Док се француски двобој у XIX столећу кретао у правцу самопреиспитивања, двобој у руском романтизму је у парадигми бретерства успео да сачува многе елементе своје средњовековне и античке традиције како показује Попов у вероватно најупечатљивијем поглављу своје студије на примерима Пушкина и Љермонтова, примерима у којима су стварност и фикција тако нераскидиво повезане у тачки „пресека књижевне и егзистенцијалне херменеутике” (208) да на најбољи могући начин представљају колики је значај не само као књижевна, већ и као цивилизацијска претпоставка овај чин имао за руску културу. Од примера романтичарског бретерства, преко његових демистификација и трансформација у симболичком кључу у делима Достојевског и Тургенјева, инсистирања на специфичним претпостављеностима биолошких нагона

за одржањем који учеснике у двобоју претварају у аутомате у делима Чехова и Куприна, па све до екстрема филозофије двобоја Томаса Мана која се парадоксално завршава у самоубиству, непрестано се у различитим формама открива један од најбитнијих принципа двобоја из кога се развијају безмало сви други проблеми у Поповљевој студији: „Механизам двобоја је ирационалан, упркос свим кодексима и правилницима, упркос опхођењу које наизглед искључује емоције” (211). Захваљујући оваквим и сличним увидима јасно се може препознати колики је значај тематолошких истраживања која су херменеутички утемељена у шире токове историје идеја. Студија Јована Попова у сваком смислу чини један од успелијих примера оваквог садејства у савременој српској науци о књижевности.

Иџор ЈАВОР